– a product of focused attention, concentration and clarity, he assumes responsibility – ready to be responsible for his actions and actions, as well as for their consequences, and understands that he made this choice himself. Implementation of modern human resources management methods for human resources improvement and enhancement such as coaching is necessary for seaports. This method gives an opportunity to increase productivity at the enterprise, to unite the collective, helps to reveal the internal potential of each worker, to receive professional staff who strives for innovative and creative activity, introduces his latest ideas for enterprise development.

УДК 658.012.005

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

МАРИНА А. С.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, фінансів та економічної безпеки
КАТРАНЖИ Л. Л.,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, фінансів та економічної безпеки,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ)

В статті розглянуто сутність поняття «фінансова безпека підприємства» та проаналізовано сучасні підходи до його трактування. На основі систематизації наукових поглядів на сутність поняття «фінансова безпека підприємства» запропоноване власне уточнене визначення. Авторами розкрито роль фінансової безпеки в системі управління підприємством. Здійснено теоретичний аналіз і апробацію оцінки рівня фінансової безпеки підприємства на прикладі ТОВ «Вуглепромтранс», а також запропоновано заходи щодо його підвищення.

Ключові слова: *підприємство, фінансова безпека, оцінка фінансової безпеки*

В статье рассмотрена сущность понятия «финансовая безопасность предприятия» и проанализированы современные подходы к его трактовке. На основе систематизации научных взглядов на сущность понятия «финансовая безопасность предприятия» предложено собственное уточненное определение. Авторами раскрыта роль финансовой безопасности в системе управления предприятием. Осуществлен теоретический анализ и апробацию оценки уровня

финансовой безопасности предприятия на примере ООО «Вуглепромтранс», а также предложены меры по его повышению.

Ключевые слова: *предприятие, финансовая безопасность, оценка финансовой безопасности*

In the article the essence of the concept "financial safety of the enterprise" is considered and modern approaches to its treatment are analyzed. On the basis of systematization of scientific views on essence of the concept "financial safety of the enterprise" own specified definition is offered. Authors opened a role of financial safety in an enterprise management system. It is carried out the theoretical analysis and approbation of assessment of level of enterprise financial safety on the example of Vuglepromtrans LLC and also measures for its increase are proposed.

Key words: *enterprise, financial safety, assessment of financial safety.*

Постановка проблеми. Істотною проблемою розвитку сучасних підприємств є їх спроможність протистояти вкрай мінливому зовнішньому середовищу та дестабілізаційним факторам внутрішнього середовища. Досягнення підприємством окреслених стратегічних та оперативних цілей, забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках, реалізація та захист фінансових інтересів визначаються наявністю та якістю системи фінансово-економічної безпеки.

Моніторинг стану фінансово-економічної безпеки й відповідно, періодична оцінка рівня фінансово-економічної безпеки, обумовлені необхідністю захисту життєво важливих інтересів суб’єкта господарювання в процесі його сталого розвитку. Оцінка фінансово-економічної безпеки дозволяє своєчасно ідентифікувати, виявити та нейтралізувати (або звести до мінімуму) реальні та потенційні загрози фінансовим інтересам підприємства. Саме тому дослідження місця фінансово-економічної безпеки в системі управління сучасним підприємством й підходів до оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки є досить актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить багато наукових робіт присвячено визначенню теоретичних основ забезпеченню фінансової безпеки підприємств, до них зокрема належать праці Бланка І. А. [1], Горячевої К. С. [2], Єрмошенка М. М. [3], Картузова Є. П. [4], Квасової О. П. [5], Пономаренко О. Е. [6] та інших. В окремих працях досліджено фактори впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства, та увагу приділено методам та методикам оцінки фінансової безпеки підприємства, індикаторам та показникам рівня захищеності фінансових інтересів суб’єкта господарювання. Чимала кількість наукових публікацій присвячена методам та механізмам забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання. Втім, додаткової уваги потребують різні аспекти визначення рівня фінансової безпеки підприємств.

Формулювання мети статті. Метою статті є узагальнення теоретичних аспектів щодо визначення особливостей фінансової безпеки підприємств в сучасних економічних умовах, оцінка практичного застосування наявних методик оцінки рівня фінансової безпеки підприємств і виокремлення напрямів підвищення фінансової безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу. Питання фінансової безпеки досліджуються в науковій літературі відносно нещодавно, хоча потреба в розробці теоретичних на науково-методичних основ забезпечення стійкого функціонування підприємств з одночасним захистом інтересів у фінансовій сфері існувала давно. На сьогодні увага науковців приділяється як питанням формування та удосконалення фінансової безпеки держави, так і різним аспектам системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

У суб'єктів господарювання в процесі їх діяльності виникають економічні відносини, які характеризуються як «фінансова діяльність», ще зокрема формування виробничих фондів та фондів обігу, виробництво та реалізація товарів (робіт, послуг), утворення власних фінансових ресурсів, залучення зовнішніх джерел фінансування діяльності та розвитку тощо. Фінансова безпека підприємства безпосередньо пов'язана з усією сукупністю фінансових відносин: між засновниками підприємства (формування та використання статутного капіталу, поповнення статутного капіталу, розподіл і використання доходів, виплата дивідендів за акціями тощо); між підприємством і зовнішнім середовищем (пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції, виникнення додаткової вартості тощо); між підприємством та іншими організаціями (емісія та розміщення цінних паперів; взаємне кредитування; пайова участь тощо); між головною компанією та її структурними підрозділами (трансфертне ціноутворення, рух факторів виробництва, виконання фінансових зобов'язань тощо); між підприємством і державою (адміністрування та сплата державних та місцевих податків та зборів; одержання бюджетних дотацій, асигнувань, пільг тощо); між підприємством і фінансовими установами (банківське обслуговування поточної діяльності; кредитні відносини; отримання послуг від небанківських фінансових установ; страхування майна тощо).

Усі фінансові відносини, що виникають в процесі діяльності суб'єкта господарювання мають бути збалансовані та захищені від впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. При наявності досить великої кількості досліджень сутності дефініції «фінансова безпека підприємства», в науковій літературі досі відсутній єдиний підхід до тлумачення цього поняття. Огляд наукових публікацій [7-9] щодо трактування поняття «фінансова безпека підприємства», дозволив виявити основні підходи науковців (рис. 1).

У роботі [10] зазначено, що в загальному випадку фінансову безпеку підприємства представляють як механізм, який забезпечує стабільність фінансової системи суб'єкту господарювання завдяки використанню широкого кола фінансових інструментів, та який одночасно забезпечує ефективність фінансової системи завдяки раціональному, повному та оптимальному використанню наявних фінансових ресурсів.

Підприємствам для забезпечення стійкості свого функціонування а розвитку, захисту фінансових інтересів у коротко- та довгостроковій перспективі, набуттю властивостей стійкості та протидії загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища необхідно створювати систему забезпечення фінансової безпеки.

Відповідно до [5], «система фінансово-економічної безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів, підсистем, фінансових

інструментів, методів та заходів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним основної мети діяльності».

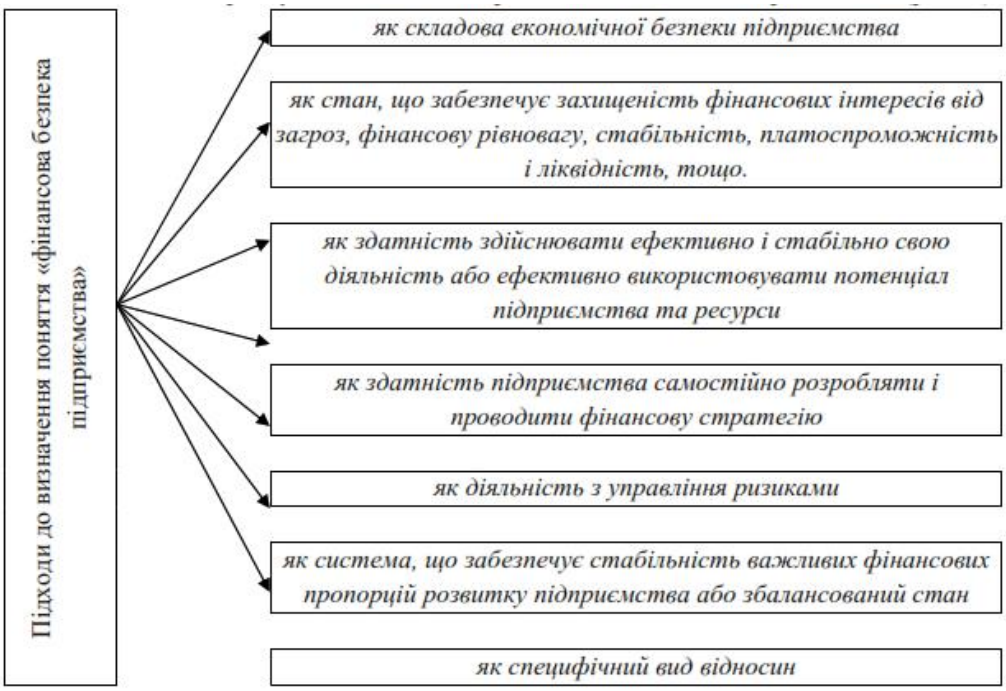

Рис. 1. Підходи до трактування поняття «фінансова безпека підприємства» [7 – 9]

Основними елементами системи фінансової безпеки підприємства є: об’єкт, суб’єкт, предмет, мета та метод.

Об’єктом фінансової безпеки підприємства є фінансові відносини, що виникають в процесі функціонування підприємства.

Суб’єктами фінансової безпеки безпосередньо є керівництво підприємства, управлінський персонал та працівники фінансових служб (відповідно до посад та обов’язків). Предметом фінансової безпеки є сукупність методів, форм, підходів та інструментів реалізації заходів щодо забезпеченості захищеності фінансових інтересів підприємства.

Головна мета системи фінансової безпеки обумовлена її сутністю і полягає у комплексному впливі на об’єкти безпеки з метою підтримки такого стану фінансової діяльності, що характеризується збалансованістю і якістю всіх фінансових інструментів, технологій і фінансових послуг, які використовуються підприємством, стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також – розвиток цієї системи.

Метод забезпечення фінансової безпеки підприємства – сукупність способів та інструментів, важелів її забезпечення.

Відповідно до існування значної кількості підходів до визначення поняття «фінансова безпека підприємства», існує не менше досліджень щодо кількості показників (індикаторів), складових елементів та методичних підходів до оцінки

рівня фінансової безпеки підприємства. Проведене в роботі [11] дослідження дозволило згрупувати усі існуючі методи і дві групи: традиційні і нетрадиційні.

Нетрадиційні методи здебільшого основані на аналізі та оцінці різних видів ризиків (як прояву загрози та небезпеки), а також дослідженні ринкової вартості підприємства. Відсутність поширення даних методів у практичній діяльності пов'язана, насамперед, з обмеженістю доступу, важкодоступністю значних обсягів інформації щодо ринкових тенденцій; складністю алгоритмів обробки значних масивів інформації. До того ж отримані в результаті аналізу оцінки більше придатні для ухвалення рішень та залучення додаткових коштів інвесторів, ніж відображають реальний стан функціонування підприємства, його спроможність протистояти дії внутрішніх та зовнішніх загроз.

У вітчизняній науковій літературі найбільш поширеними є традиційні методи, які передбачають оцінку стабільності та надійності роботи підприємства. Найбільш поширеними є індикаторні методи оцінки, які передбачають обчислення низки фінансових показників (коефіцієнтів), що характеризують діяльність підприємства з наступним порівнянням з нормативним (еталонним) значенням. Ця група методів потребує найменших витрат часу та дозволяє швидко виявляти негативні тенденції у діяльності підприємства. Неоднозначним, проте, є підхід до визначення нормативних (еталонних) значень коефіцієнтів, які не завжди враховують специфіку діяльності та зміни у зовнішньому середовищі.

Ресурсно-функціональні методи оцінки передбачають ґрунтовний аналіз використання власних та залучених фінансових ресурсів з їх визначенням окремо за кожним функціональним складником. До недоліків таких методів можна віднести ототожнення фінансової діяльності виключно з використанням фінансових активів без врахування інших аспектів функціонування підприємства.

Методи оцінки фінансової безпеки на основі аналізу ймовірності банкрутства ґрунтуються на застосуванні моделей прогнозування банкрутства. Однак ці моделі є досить загальними і не враховують специфіку діяльності окремого підприємства. Втім, простота даних методів дозволяє використовувати їх в якості експрес-діагностики рівня фінансової безпеки.

Інтегральні методи передбачають дослідження певної сукупності кількісних та якісних індикаторів через обчислення одного результуючого показника. Індикатори або показники стану фінансової безпеки – це кількісні або якісні характеристики стану фінансової діяльності, відібрані для характеристики стану фінансової безпеки підприємства. Ці методи дозволяють оцінити різні аспекти функціонування підприємства, прилаштувати до особливостей оточуючого середовища та внутрішньої структури. Інтегральні методи набули найбільшого поширення в практиці оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

При проведенні аналізу фінансово-економічної безпеки за будь-яким методом бажано дотримуватися процедури аналізу (рис. 2).

Відтак, визначення рівня фінансової безпеки підприємства доречно почати з усвідомлення необхідності дослідження спроможності підприємства протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. При визначенні умов функціонування формується множина кількісних та якісних показників

(індикаторів), які дадуть можливість оцінити рівень безпеки підприємства. Важливе значення мають як самі індикатори, що характеризують фінансовий стан, так і їхні порогові значення. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки доцільно розуміти граничні величини, недотримання яких призводить до переходу фінансової безпеки з безпечного стану до небезпечного. Слід підкреслити, що за межами граничних значень індикаторів фінансової безпеки фінансова система підприємства втрачає спроможність до динамічного розвитку, стає об'єктом, який втрачає свою ліквідність, тому їй загрожує банкрутство.

Рис. 2. Структурно-логічна схема процедури аналізу фінансової безпеки підприємства [12]

За наявності досить великої кількості інтегральних методів оцінки, які відрізняються як кількістю показників-індикаторів, методами нормування показників, так і способом врахування впливу кожного показника на результуючий інтегральний, досить вдалою є запропонована [11] методика, відповідно до якої для обчислення інтегрального показника фінансової безпеки підприємства обрано 16 відносних показників, що характеризують різні фінансові аспекти функціонування промислового підприємства: платоспроможність, ліквідність, рентабельність, ділову активність, майновий стан. Дана методика інтегральної оцінки фінансової безпеки підприємства надає можливість з мінімальними витратами часу оцінити поточний рівень фінансової безпеки, виявити слабкі місця та вчасно вжити необхідні заходи щодо забезпечення стійкості та захищеності фінансових інтересів підприємства.

Апробацію методики інтегральної оцінки фінансової безпеки здійснено на прикладі ТОВ «Вуглепромтранс» – підприємства транспортного ринку України, яке надає послуги з перевезення вантажів у залізничних вагонах, а також експедиційні послуги, і займає одне з провідних місць серед конкурентів галузі. Вихідні дані та обчислені інтегральні індекси фінансової безпеки досліджуваного підприємства наведено нами в табл. 1.

Відповідно до проведеної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки ТОВ «Вуглепромтранс», його спроможність до протистояння впливу загроз у 2017 році зросла у порівнянні з попереднім періодом. Разом з цим, слід враховувати, що ТОВ «Вуглепромтранс» знаходиться у стані високої ймовірності виникнення фінансової кризи через його залежність від промислових підприємств, які виробляють продукцію і є споживачами послуг.

З метою підвищення рівня фінансової безпеки підприємства доцільним є регулярний моніторинг поточного стану безпеки для своєчасного вживання заходів щодо усунення недоліків управління, а також контроль ліквідності, фінансової стійкості та ефективності діяльності як основних чинників забезпечення прийнятного рівня фінансової безпеки.

Таблиця 1

Оцінка рівня фінансової безпеки ТОВ «Вуглепромтранс»

Показник	Ранг	Вагове значення	2016		2017	
			Знач.	зважене	Знач.	зважене
Фондовіддача (***$Ф_в$***)	13	0,03	0,246	0,007	0,311	0,010
Коефіцієнт придатності основних засобів (***$К_{оз}$***)	15	0,01	0,45	0,005	0,344	0,004
Коефіцієнт покриття (Кпокр.)	6	0,08	4,27	0,342	0,42	0,082
Коефіцієнт швидкої ліквідності (***$К_{шв.л}$***)	5	0,08	1,212	0,097	1,028	0,082
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (***$К_{абс\ л.}$***)	4	0,09	0,771	0,069	1,027	0,004
Коефіцієнт автономії (***$К_{авт}$***)	2	0,1	0,635	0,064	0,048	0,051
Коефіцієнт фінансової стійкості (***$К_{фст}$***)	1	0,11	0,74	0,081	0,512	0,105
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (***$К_{ф\ нез}$***)	3	0,1	0,512	0,051	0,954	0,043
Коефіцієнт маневреності власного капіталу (***$К_{м\ вк}$***)	8	0,07	0,122	0,009	0,43	0,002
Співв-ня оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості (***$К_{дз/кз}$***)	7	0,07	1,416	0,099	0,026	0,177
Коефіцієнт зміни оборотності оборотних коштів (***$К_{об\ оа}$***)	14	0,02	1,141	0,023	2,524	0,016
Коефіцієнт зміни валюти балансу (***$К_{вал\ б}$***)	16	0,01	1,03	0,010	0,811	0,011
Коефіцієнт зміни чистого прибутку (***$К_{чп}$***)	9	0,06	1	0,060	1,12	0,720
Рентабельність власного капіталу (***$Р_{вк}$***)	12	0,03	1,01	0,030	12	0,004
Рентабельність активів (***$Р_А$***)	11	0,04	0,266	0,011	0,144	0,005
Рентабельність продажу (***$Р_{прод}$***)	10	0,05	0,65	0,033	0,131	0,020
Інтегральний показник	х	х	***0,990***		***1,338***	

Джерело: розраховано за даними підприємства.

Висновки. Використана методика оцінки рівня фінансової безпеки на базі інтегрального показника враховує особливості діяльності підприємства, дає можливість отримати адекватні висновки щодо фінансового стану і загроз. Особливий інтерес для подальших досліджень представляє її удосконалення з метою визначення прогнозного рівня фінансової безпеки підприємства.

Література:

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия Київ: SmartBook, 2013. 776 с.

2. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*, 2003. Київ. № 8. С. 65–67.

3. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. Київ : Національна академія управління, 2010. 232 с.

4. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*, 2012. Київ. № 8 (134). С. 172–181.

5. Квасова О. П., Хіміч Г. О., Дегтяр А. С. Фінансово-економічна безпека як система. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»,* 2016. Київ. № 12(22). С. 70–73.

6. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. *Економіка розвитку*, 2010. Харків. № 1(53). С. 77–80.

7. Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект. *Проблеми економіки*, 2011. № 4. Харків. С. 76-80.

8. Пархоменко О. С., Жолтікова О. М. «Фінансова безпека» та «Фінансово-економічна безпека»: сутність та особливості вживання понять. *Ефективна економіка*. 2015. Київ. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3960 (дата звернення: 23.08.2018).

9. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства. Теорія, методика, практика: монографія. Київ: ЦУЛ, 2017. 128 с.

10. Мулик Я. І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. *Збірник наукових праць ВНАУ*, 2013. Вінниця. № 3(80). С. 195-206.

11. Швець Ю. О., Цикало К. С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2017. Одеса. № 25. С. 162-168.

12. Петрина О. Б. Методичні засади оцінювання фінансової безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України.* Львів. 2010. Вип. 20. С. 229- 237.

The activity of all business entities is aimed at the goals set achieving, in particular increasing of the business value, profit in economic and other types of activities. Financial relations arising in the process of enterprise functioning, as well as the financial interests of the enterprise are under the constant influence of various kinds of threats. That is why today there is an increasing attention of both scientists and practitioners to the issues of ensuring an adequate level of financial safety, state of security and invulnerability of the enterprise's financial system from negative impacts.

In the research of approaches to the definition of "the enterprise's financial safety", the multidimensionality of this phenomenon has been established. The enterprise's financial safety is disclosed in countering threats to financial safety while maintaining a sufficient level of financial stability for its functioning and development with the best use of available financial resources. However, the enterprise's financial

safety is also understood as the state of balance and quality of the enterprise's financial instruments set; resistance to internal and external threats; and the ability of the financial system to ensure the realization of its interests; and the ability to ensure the stable and effective development of the enterprise's financial system.

Recently, there are many factors that cause a threat and negatively effect on the level of the enterprise's financial safety. The classification which is considered in this work contributes to the timely identification of threats to financial safety in all areas of the enterprise functioning, to assess and develop appropriate measures to eliminate them or minimize the impact.

The existence of a significant number of approaches to assessing the level of the enterprise's financial safety is due to the multiplicity of tasks of the enterprise's financial safety system itself. Evaluation of the enterprise's market price and its place in the market are non-traditional methods of the financial safety level assessing, which also did not receive popularity in the diagnosis and identifying threats to financial safety. In the practice of domestic enterprises indicative methods are enough used. These methods involve comparing certain values of indicators with their normative values. Resource-functional methods are aimed at the financial resources usage exploring, which are different in source of origin. Methods of bankruptcy diagnosing are focused on the enterprise's insolvency assessing. The most widely used are integrated methods for the enterprise's financial safety level assessing due to its variability, flexibility and quick adaptation to the specific conditions of particular enterprise's activity.

Approbation of the method of integrated financial safety assessment based on 16 financial indicators was carried out using the example of Vuglepromtrans LLC. Based on the assessment results, it was concluded that the enterprise's activities are economically efficient, the sales of services volumes are constantly increasing. There is a positive trend in increasing of stability and invulnerability level of the enterprise's financial safety and a fairly high level of protection of the financial interests of society.